

DE KLOKKEN VAN CHAGALL

door Pieter Brattinga

uit *Eigen Perk* 1997,2, p. 16-17

DE KLOKKEN VAN CHAGALL

door Pieter Brattinga

Op 24 oktober 1956 zouden Sovjetroepen Hongarije binnenvallen om het land te “behoeden” voor de democratie.

In het conflict om het Suezkanaal zouden Engels-Franse troepen op 31 oktober van dat jaar de Egyptische vliegvelden bombarderen waardoor later dat jaar, om precies te zijn op 17 december, de benzine op de bon zou gaan.

De naderende crisis hing als een dreigende wolk boven de late zomermaanden van 1956 en hoewel de benarde politieke situatie niets te maken had met een eventueel nieuw kwadraatblad van Steendrukkerij De Jong en Co, het relatiegeschenk dat later zo’n bijzondere reputatie zou verwerven en evenmin iets te maken had met de kunstenaar Marc Chagall of met het essay dat Bernard Majorick, alias Joop Beljon, vormgever/beeldhouwer en later directeur van de Haagse Koninklijke Academie had geschreven over het veelvuldig voorkomen van klokken of uurwerken in de kunstwerken van Chagall, toch zou de beklemming van de oliecrisis extra spanning geven aan een wonderlijk avontuur waarin de toen 69-jarige Chagall een hoofdrol zou spelen.

De Klokken van Chagall.

Ik had Majoricks bevolgen opstel *De klokken van Chagall* gelezen en voelde veel voor een uitgave in de serie kwadraatbladen waar ik verantwoordelijk voor was, vooral wanneer de kunstenaar voor deze gelegenheid een erbij passende litho zou willen voorbereiden. Een correspondentie tussen Parijs en Hilversum kwam op gang. Chagall had al een vluchtige blik op het essay geworpen en welwillend stelde hij voor dat Majorick en ik hem zouden bezoeken.

Politieke moeilijkheden of niet, de afstand naar Parijs was te overbruggen. Maar op 29 september liet de meester weten Parijs verlaten te hebben en ons wat later in die herfst wel te kunnen ontvangen in zijn huis “Les Collines” in Vence. De zo bekende signatuur sierde de brief, getekend door hetzelfde magische werktuig van die onnavolgbare sprookjesachtige verbeelding uit de werken waar wij zo van hielden. Natuurlijk werden wij ogenblikkelijk overspoeld door overmoedige visioenen van fantastische meer-kleuren litho’s en daarom kreeg ons autootje, hoewel berichten over de benzineschaarste ons uit het zuiden tegemoet kwamen een lading mee van zeven loodzware lithostenen.

Als extra passagier ging Ed van der Elsen mee; hij hoopte fotoportretten van Chagall te kunnen maken hoewel hierover nog helemaal niets was afgesproken. Onze overmoedige stemming was weliswaar onderweg wat bijgesteld maar de spontane uitnodiging van Chagall om aan dit avontuur te beginnen stond ten slotte zwart op wit en aan het eind van onze reis naar het diepe zuiden van Frankrijk belden we vanuit een hotelletje in Vence verwachtingsvol gestemd de kunstenaar op. *“Ik heb het stuk nog niet gelezen, belt u morgenochtend nog even op ...”* In de daarop volgende dagen belden wij ’s ochtends en ’s avonds. Soms was Chagall thuis maar kon hij niet aan de telefoon komen; een andere keer lag de al wat oudere man ziek te bed of was hij juist van plan een tochtje in de omgeving te maken. Maar op een goede dag, toen wij ons voor de zoveelste keer per telefoon meldden, klonk aan de andere kant

een enthousiaste stem die ons vroeg direct naar zijn atelier te komen; het essay was geweldig en hij zou er ook zeker iets voor maken.

Wat zou er terecht komen van deze nieuwe maar nu in mijn ogen wat wankel belofte? De ontvangst was bijzonder vriendelijk, we mochten het ruime atelier zien. Was deze litho de enige reden voor onze tocht naar Zuid-Frankrijk? Waren wij niet gek om onder deze politieke omstandigheden een dergelijke afstand per auto af te leggen en dan nog een zware steen meenemen ook?

“Zeven stenen? Incroyable! Gek zijn jullie. Maar ik zal op jullie steen een tekening maken voor een lithografie en die zal ik jullie geven. De rechten zullen alleen aan de organisatie voor auteursrechten moeten worden afgedragen.”

“Dank u wel, monsieur Chagall, dank u heel hartelijk”. We lieten een lithosteen, krijt en tusche achter, alles wat men voor het aanbrengen van een tekening op steen nodig heeft. Alle stenen waren in Hilversum al voor het doel geprepareerd; de meester kon direct beginnen. De overige tweehonderd kilo aan lithostenen zouden ongebruikt blijven.

Drie lange dagen later mochten wij op het atelier terugkomen. Daar stond de steen met de pendule van Chagall, een prachtige tekening. Chagall was tevreden, wij waren ontzettend blij en tegelijkertijd ook opgelucht want het was inmiddels half november en het werd tijd om aan de terugtocht te beginnen die god mocht weten hoe lang zou kunnen duren want er was nauwelijks nog benzine te krijgen. Daarom ook werd besloten dat Majorick de steen mee zou nemen en per vliegtuig zou reizen. Merkwaaardige problemen deden zich voor zoals het vinden van een koffer waar de lithosteen in zou passen. Helaas had Ed van der Elskan geen gelegenheid gekregen om Chagall in diens atelier te fotograferen. Misschien kreeg voor hem de terugtocht in een nog steeds te zwaar beladen auto die met kleine beetjes benzine van dorp naar dorp in de richting van Nederland weinig opschoot door die teleurstelling het karakter van een weinig heldhaftige afocht. En ergens in het prachtige landschap van de Provence zullen aan de kant van de weg misschien nog steeds zes lithostenen een merkwaaardig en mislukt leven leiden.

Ondertussen was Majorick al lang op Schiphol uitgestapt. Op een lorry zag hij temidden van de bagage van medepassagiers zijn koffer aankomen. Een nietsvermoedende employé handelde

de bagage af en liet prompt het onverwacht grote gewicht uit zijn handen vallen. Majorick verslikte zich en kreeg een nerveuze hoestbui. Het gewicht van de koffer trok de aandacht van de douane; openmaken dus!

“Wat mag dit wel zijn meneer...?”

“Nou ja, een steen met een tekening erop.”

“U bent zeker kunstenaar meneer ...”

“Ja, ik heb deze tekening in mijn vakantie gemaakt!”

Op 21 december rolde een prachtig kwadraatblad van de pers: een opstel van Bernard Majorick in offsetdruk met als illustratie een litho van Marc Chagall in steendruk *“De Klokken van Chagall”*.

Pieter Brattinga (1931) is een Hilversumse ontwerper met een internationale reputatie. Hier ter plaatse zal hij vooral bekend blijven als de man achter de “Kantinentoonstellingen” in de steendrukkerij de Jong & Co. In deze vanaf 1957 jaarlijks terugkerende exposities wilde Brattinga demonstreren dat de samenwerking tussen grafisch ontwerpers en geavanceerde lithografen tot grote en ongekende prestaties kan leiden. In zijn kwadraatbladen die hij omstreeks die tijd ging publiceren bracht hij dezelfde boodschap.

Pieter Brattinga heeft gewerkt, en werkt nog, aan zeer uiteenlopende opdrachten: affiches voor culturele organisaties, een nieuwe huisstijl voor een chemie-multinational, postzegels voor de PTT, een nieuwe opmaak voor een wat wegwijnende krant. Hoe divers de opdrachtgevers en de opdrachten ook waren, creatieve verrassingen en technische perfectie waren van Brattinga's ontwerpen steeds het kenmerk. Hij woont thans op de Veluwe, heeft zijn kantoor in Amsterdam en vervulde tot voor kort hoogleraarschappen in New York en in Japan. Maar aan zijn jonge jaren in Hilversum bewaart hij nog vele herinneringen. Dit is er één van.